

АНАЛІЗ СТАНУ І ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

ANALYSIS OF THE STATE AND DEVELOPMENT TRENDS OF INNOVATIVE ACTIVITIES OF UKRAINIAN INDUSTRIAL ENTERPRISES

Світлана МІНАКОВА,
кандидат економічних наук,
Одеський національний морський університет

Svitlana MINAKOVA,
PhD in Economics,
Odessa National Maritime University

На сучасному етапі економічного розвитку України подальші перспективи пов'язуються з високотехнологічними й конкурентоспроможними промисловими підприємствами, господарська діяльність яких створювала б синергетичний ефект для національної економічної системи. Даний ефект можливий лише завдяки інноваційному розвитку промислових підприємств, які становлять основу конкурентоспроможності та експортного потенціалу національної економіки. Процеси глобалізації та інтеграції світової економіки вимагають від сучасних українських промислових підприємств відповідних технічних, економічних, соціальних та інноваційних загальноприйнятих стандартів.

Розвиток інноваційної діяльності в промисловості неможливий без активного впровадження інноваційних заходів безпосередньо на кожному промисловому підприємстві. Водночас реалізація інноваційної політики на мікроекономічному рівні потребує створення розвинутого механізму управління інноваційним розвитком підприємств, який охоплює всі напрями виробничої, комерційної, науково-дослідної, постачальницької діяльності господарського суб'єкта. Найвагоміший вплив має технологічна інноваційність промислового виробництва, оскільки забезпечує потенційно можливе зростання промисловості щодо інноваційного впливу як на власне виробництво, так і на економіку інших галузей.

Для реалізації стратегії економічного зростання промислового виробництва необхідним є постійний розвиток високотехнологічних виробництв, спроможних виробляти наукоємну продукцію. Відповідно формування експортного потенціалу промислового виробництва, підвищення розвитку технологічного рівня підприємств відбувається завдяки впровадженню у виробництво вітчизняних і світових науково-технічних досягнень.

Тому постає гостра необхідність у дослідженні нових теоретичних і практичних підходів до управління інноваційним розвитком промислових підприємств. Окрім цього, формування й розвиток технологічної конкурентоспроможності підприємств посилили інтерес до вдосконалення досвіду в цій галузі інноваційного управління.

Мета статті – дослідження й аналіз тенденцій інноваційної діяльності промислових підприємств нашої держави, виявлення основних напрямів інноваційного розвитку промислових підприємств та подальших кроків щодо його вдосконалення.

Україна має високий потенціал розвитку промисловості в межах кожного окремого регіону і країни в цілому. Це пов'язано зі значними сировинними ресурсами, розвинутим паливно-енергетичним комплексом та транспортною структурою, розвинутою виробничою та науково-технічною базою, значним кадровим потенціалом.

Відповідно до цього інноваційна діяльність у промисловості повинна бути спрямована насамперед на вирішення таких завдань: забезпечення економічного розвитку промислових підприємств на основі раціонального використання їхнього потенціалу, відтворення ресурсів та охорони природного середовища; розв'язання міжгалузевих науково-технічних та управлінсько-організаційних проблем, підвищення технологічного та інформаційного рівня всіх сфер господарської діяльності з метою виробництва конкурентоспроможної промислової продукції.

Іntenсивність і результативність взаємозв'язку між наукою та промисловістю неможливо досліджувати без аналізу стану

як окремих суб'єктів процесу взаємодії, так і обставин, в яких відбувається процес. Взаємодія між наукою та промисловістю не може бути відокремлена від загальної економічної ситуації, від державної політики щодо розвитку інноваційної та науково-технологічної діяльності промисловості й науки.

Україна належить до числа країн з розвинутою індустріальною базою і достатньо високим ресурсним потенціалом. Проте у структурі національної економіки переважають галузі, які добувають сировину або випускають продукцію з низьким ступенем обробки для експорту, завантаження потужностей яких залежить від попиту на зовнішньому ринку. Багато підприємств інших галузей не витримують конкуренції навіть на внутрішньому ринку.

За підсумками 2013 року, обсяги виробництва промислової продукції в Україні скоротилися на 1,8% на тлі зростання на рівні 7,6% [1].

Зважаючи на значну експортоорієнтованість вітчизняного виробництва, обмеженість доступу до кредитних ресурсів та значне підвищення вартості енергоносіїв, протягом 2013 року на розвиток промисловості негативно впливала несприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура, яка характеризується зменшенням попиту та зниженням цін на українські товари на зовнішньому ринку, що спричинило погіршення фінансово-економічного становища вітчизняних промислових підприємств і, як наслідок, призвело до скорочення темпів промислового виробництва в цілому по країні.

Вітчизняний ГМК характеризується високим рівнем зносу основних фондів, який в середньому становить 70%, а також використанням застарілих ресурсів та енерговитратних технологій. У структурі виробництва на вітчизняних металургійних підприємствах основну частину займає ординарний металопрокат рядових марок сталі. ГМК є експортоорієнтованою галуззю – близько 80% продукції спрямовується на експорт. Однак негативним фактором є те, що спрямованість експорту має сировинний характер. Підприємства гірничо-металургійного комплексу за рахунок проведення експортних операцій забезпечують 40% валютних надходжень у країну.

Металургійне виробництво й виробництво готових металевих виробів є однією з основних складових гірничо-металургійного комплексу країни. На підприємствах металургійної галузі зайнято 323 тис. працівників (11,7% від загальної кількості працюючих у промисловості) [2]. Обсяг реалізованої продукції у металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів становить близько 18,1% від загального обсягу у промисловості. Галуззю споживається 32% електроенергії загальнопромислового рівня, 25% – природного газу, 10% – нафти і нафтопродуктів. На металургійне виробництво припадає 20% вантажних залізничних перевезень. Енергоємність галузі на 30% перевищує світові аналоги [3].

Недостатня розвиненість внутрішнього ринку металопрокату та висока частка експорту продукції ГМК формує серйозні ризики залежності національної металургії від зовнішньої кон'юнктури.

На підприємства хімічної та нафтохімічної промисловості припадає близько 6,7% від загального обсягу реалізованої продукції по промисловості.

Легка промисловість – багатогалузевий комплекс народного господарства, який включає 17 підгалузей, що виготовляють широкий спектр товарів. На підприємства легкої промисловості припадає 0,7% від загального обсягу реалізованої продукції по промисловості. Легка промисловість

Статтю присвячено дослідженню тенденцій розвитку інноваційної діяльності промислових підприємств України. Вказано негативні тенденції та бар'єри інноваційного розвитку, а також шляхи їх подолання.

The article deals with investigation of development trends of innovative activities of Ukrainian industrial enterprises. The negative trends and barriers of innovative development are defined and the ways to eliminate them are offered.

найбільше постраждала від експансії імпорту, зокрема дешевого одягу та взуття, здебільшого з азіатських країн. Частка вітчизняної продукції на внутрішньому ринку досягає близько 20%.

Питома вага продукції, що вироблена на основі нових технологій, у 2013 році становила у машинобудуванні 26,5% (при цьому частка приросту прибутку в результаті впровадження інновацій у загальному зростанні прибутку дорівнювала лише 11,3%). Не поліпшується ситуація у галузях металургії (відповідно 22% і 8,4%), хімічній промисловості (20% і 8,4%), на підприємствах харчової та легкої промисловості [5, с. 3].

Першочерговим етапом визначення відповідності інновацій є необхідність проведення аналізу стану інноваційності діяльності підприємств України.

За даними міжнародної школи INSEAD та Всесвітньої організації інтелектуальної власності, у 2013 році у рейтингу зі 141 країни за індексом інновацій Україна посідала 63-є місце [6, с. 128].

В Україні спостерігається тенденція до скорочення наукових і науково-технічних працівників, кількість яких у 2013 році порівняно з 1990 знизилася майже в 3,7 раза (на тисячу зайнятого населення припадає 4,2 осіб наукових кадрів). При цьому зменшилася частка найбільш активної вікової групи науковців (30-50 років). Водночас у розвинутих країнах кількість наукових працівників збільшується в середньому на 2,5-3% щорічно. Різне погіршення фінансування наукової сфери в Україні в 90-і роки змусило науковців займатись іншими видами діяльності. До того ж, з року в рік за межі України емігрує в середньому близько 50 тис. дипломованих фахівців, причетних до інноваційної діяльності. Зменшення висококваліфікованих наукових кадрів відповідно зменшує можливість виробляти нові знання [7, с. 79].

Наукові та науково-технічні роботи в Україні виконують близько 1208 організацій. Збільшення їх кількості спостерігалось до 2005 року, після чого процес пішов на спад. При цьому зростала кількість науково-дослідних організацій і вищих навчальних закладів і, навпаки, зменшувалась кількість конструкторських організацій, дослідних заводів, проектних та проектно-пошукових організацій, науково-дослідних та конструкторських підрозділів на промислових підприємствах, що також впливало на інноваційний розвиток промислових підприємств. Це негативно позначається на можливостях матеріалізації наукових розробок, свідчить про погіршення готовності наукового сектора до супроводу інновацій протягом усього її життєвого циклу. Найбільший негативний вплив мала ліквідація багатьох дослідно-експериментальних баз, дослідних виробництв у системі НАН України, вищої школи, галузевої сфери, що була здійснена в перші роки приватизації.

Також слід зазначити, що основна маса витрат на інноваційну діяльність припадає в рівній мірі на дослідження й розробки, а також на придбання обладнання та програмного забезпечення. Обладнання, що закуповують підприємства, переважно закордонного виробництва і не завжди є новим (тобто вже бувше у використанні). Даний факт також не сприяє зміцненню конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світових ринках.

Спостерігається збільшення до 2188 впроваджуваних нових технологічних процесів у 2013, при цьому кількість маловідходних та ресурсозберігаючих процесів зменшилася в порівнянні з докризовим рівнем. Якщо поглянути на тенденцію освоєння виробництва інноваційних видів продукції, то показники 2012 та 2013 років є досить низькими в порівнянні з 2000-и роками, коли на рік освоювалося виробництво понад 20 тисяч продуктів. Але позитивним моментом є збільшення кількості нових видів техніки, зокрема, у 2013 році освоєно виробництво 942 видів, що є значним в порівнянні з попередніми роками.

Незважаючи на деяке відновлення промислового виробництва після світової кризи, частка реалізованої інноваційної продукції у структурі промисловості має стійку тенденцію до зниження, що означає фактичне скорочення виробництва інноваційної продукції.

Серед найголовніших причин негативних тенденцій у цій сфері можна назвати такі: тривалий спад промислового виробництва, відсутність фінансових ресурсів на інновації, здорожчання кредитів, розукрупнення підприємств у процесі приватизації, що в більшості випадках супроводжувалося руйнуванням інноваційної інфраструктури, а також незацікавленість нових власників підприємств, у тому числі іноземних, у необхідності впровадження інновацій, які сприяють поліпшенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світових ринках.

Основними бар'єрами інноваційного розвитку промислових підприємств України є:

□ технологічна структура промисловості України не відповідає сучасним світовим вимогам та недостатньою мірою орієнтована на виробництво продукції кінцевого споживання;

□ значне відставання від розвинених країн за темпами технічного переоснащення, модернізації та реконструкції діючих промислових підприємств;

□ дві третини загального обсягу промислової продукції припадає на галузі, що виробляють сировину, матеріали та енергетичні ресурси, тобто продукцію з високою енерго- та матеріаломісткістю та низькою ефективністю для забезпечення валової доданої вартості, що не відповідає сучасному світовому рівню галузевої структури промислового виробництва і є дуже вразливою при майже повній залежності від імпорту енергоресурсів;

□ недостатньо широкий номенклатурний та асортиментний склад металопродукції, що призводить до зниження рівня конкурентоспроможності, втрати переваг на світовому та внутрішньому ринках;

□ втрата значної частки вітчизняного науково-технічного потенціалу;

□ відсутність виробництва вітчизняного технологічного устаткування, здатного забезпечити виробництво конкурентної продукції.

Ще однією з причин відставання технологічного розвитку сучасних промислових підприємств є фінансування інноваційних розробок. Основним джерелом коштів на інноваційну діяльність є власні кошти підприємств (70-80% у структурі витрат), причому частка витрат на дослідження й розробки за рахунок власних коштів досягає 90%. Виходячи з цього, одним із напрямів стимулювання технологічного розвитку промисловості має стати збільшення фінансування (як прямого, так і непрямого) з боку держави.

ВИСНОВКИ

Економічне зростання інноваційного типу для промислових підприємств в умовах української економіки вимагає усебічного вирішення завдань формування технологічної, інституціональної та організаційної структур, що зможуть об'єднати всі необхідні складові у загальний процес створення нового технологічного укладу, забезпечити передумови для модернізації та підвищення ефективності національного господарства, у тому числі промислового виробництва. Забезпечення сталого інноваційного розвитку можливе лише при створенні виробничо-технологічних систем нового технологічного укладу. Поєднання наукового потенціалу країни з її виробничими можливостями сприятиме:

□ накопиченню науково-виробничого потенціалу;

□ створенню конкурентоспроможної промислової продукції;

□ імпорту необхідних технологій;

□ активізації системи підготовки кадрів необхідної кваліфікації та наукового рівня;

□ забезпеченню сприятливого інвестиційного клімату в державі;

□ створенню системи нового технологічного укладу складових господарського механізму промислових підприємств для стимулювання розширення виробництва нової високотехнологічної продукції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціально-економічний розвиток України за 2012 рік [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/so_ek_r_u/soekru_u/soekru_12_12.zip.
2. Шепеленко О. В. Інноваційні засади технологічних змін в економіці України / О. В. Шепеленко // Сталый розвиток економіки. – 2013. – № 6. – С. 3 – 6.
3. Шипуліна Ю. С. Сучасні підходи до інтенсифікації інноваційного розвитку промислових підприємств: теоретичний огляд / Ю. С. Шипуліна // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 3. – С. 128 – 140.
4. Полковниченко С. О. Оцінка інноваційного розвитку економіки України / С. О. Полковниченко, О. В., Левківський, В. В. Левківський // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2013. – № 2 (14). – С. 78 – 87.
5. Наука та інновації / Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

REFERENCES

1. Socio-economic development of Ukraine for 2012. The State Statistics Committee of Ukraine. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/so_ek_r_u/soekru_u/soekru_12_12.zip [in Ukrainian].
2. Shepelenko O.V. Innovatsiyni zasady tekhnolohichnykh zmin v ekonomitsi Ukrainy [Innovative principles of technological changes in the economy of Ukraine]. *Stalyy rozvytok ekonomiky*, 2013, no. 6, pp. 3-6 [in Ukrainian].
3. Shypulina Yu.S. Suchasni pidkhody do intensyfikatsiyi innovatsiynoho rozvytku promyslovykh pidpryyemstv: teoretychnyy ohlyad [Current approaches to the intensification of industrial innovation: a theoretical review]. *Marketing i menedzhment innovatsiy*, 2013, no. 3, pp. 128-140 [in Ukrainian].
4. Polkovnychenko S.O., Levkivskyy O.V., Levkivskyy V.V. Otsinka innovatsiynoho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Evaluation of innovation development of economy of Ukraine]. *Naukovyy visnyk CHDIEU*, 2013, no. 2 (14), pp. 78-87 [in Ukrainian].
5. Science and Innovations. The official website of the State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].